

Prof. dr Zoran STOJANOVIĆ
Pravni fakultet Univerziteta
u Beogradu

Originalni naučni rad
UDK: 343.213; 340.132.2; 343.2/7(4)
Primljeno: 15. novembra 2016. god.

UNIVERZALNI PRINCIP PROSTORNOG VAŽENJA KRIVIČNOG ZAKONODAVSTVA

Uporednopravna analiza

Univerzalni princip prostornog važenja krivičnog zakonodavstva opšte je prihvaćen u zakonodavstvu evropskih zemalja. Određene razlike postoje u pogledu uslova i domašaja primene tog principa. Dok su relativno retke zemlje koje za određena krivična dela ne predviđaju nikakve dodatne uslove za primenu domaćeg prava i na slučajevima kada stranac učini krivično delo u inostranstvu na štetu dobara stranca ili strane države, manje više sve evropske zemlje dozvoljavaju, pod određenim uslovima, primenu domaćeg prava i u tom slučaju. Postoje razlike u pogledu ograničavanja važenja univerzalnog principa, ali najčešće se u zakonodavstvu drugih zemalja sreću dva ograničenja koja predviđa i KZ Srbije. To su uslov da se stranac zatekao na teritoriji te države (forum deprehensionis) i načelo supsidijarnosti, tj. da će se primeniti domaće pravo samo ako već nije primenjeno pravo neke druge države u tom slučaju. Krivični zakonik Srbije usvaja u ovom pogledu standardno i uobičajeno rešenje. Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u postupku protiv učinilaca ratnih zločina ne znači derogiranje odredaba KZ Srbije u tom pogledu, tj. on i ne može da reguliše jedno takvo pitanje koje je materijalnopravnog karaktera. Reč je o zakonu koji, kako mu i naziv govori, reguliše određena organizaciona, a delimično i procesnopravna pitanja.

Ključne reči: univerzalni princip, prostorno važenje krivičnog zakonodavstva, međunarodna krivična dela, supsidijarnost primene domaćeg zakonodavstva.

Osim toga što je tema ovog rada danas postala naročito aktuelna zbog ubrzanog razvoja međunarodnog krivičnog prava do kojeg je došlo u novije vreme, kao i zbog toga što ponekad dobija i političke dimenzije pa zato za nju interes pokaže i šira javnost, postavlja se pitanje zašto je baš ona odabrana za ovaj broj Revije koja bi trebalo da obeleži jedan značajan događaj, a to je devedeseti rođendan profesora Miroslava Đorđevića. To je značajan događaj ne samo za njega lično, već i za čitavu našu nauku krivičnog prava kojoj je on toliko doprineo. I to ne samo pišući naučne radove. Veoma uspešno je decenijama preuzeo na sebe i ulogu zakonodavca, odnosno onoga ko u tome pomaže zakonodavcu. Radio je kao predsednik ili član više komisija za pripremu zakonskih projekata u oblasti krivičnog prava. Upravo tu se nalazi tačka vezivanja između profesora Đorđevića i teme ovog rada. Naime, on je veoma cenio uporednopravni metod smatrajući da se bez njega ne može zamisliti uspešan rad na pripremi zakonskih projekata u oblasti krivičnog prava. Tako, na primer, kao predsednik radne grupe za izradu KZ SR Jugoslavije¹ insistirao je na tome da naša diplomatsko-konzularna predstavništva u inostranstvu za potrebe radne grupe pribave najnovije tekstove važećih krivičnih zakonika određenih zemalja (tada je to jedva i u ograničenom obimu bilo pristupačno na internetu). Iako je smatrao da je korišćenje uporednopravnog metoda neizostavno, on ga je koristio kritički. Ne tako retko smatrao je da rešenje iz nekog stranog zakonodavstva nije dobro, te da postoji i bolje rešenje, a nekada je to bolje rešenje bilo upravo postojeće rešenje iz našeg zakonodavstva. Njegova sklonost ka korišćenju uporednopravnog metoda i njegovo poznavanje mogućnosti i dometa uporednog prava svakako da ima svoje objašnjenje. Između ostalog, studirao je uporedno pravo na Međunarodnom fakultetu za uporedno pravo u Luksemburgu 1959. i 1960. godine.

Poznato je da se u savremenom krivičnom pravu, pod određenim uslovima, prilikom određivanja granica represivne vlasti jedne države primenjuje i univerzalni princip. On je, može se reći, skoro opšte usvojen u savremenom krivičnom zakonodavstvu, a u određenim slučajevima predviđaju ga i norme međunarodnog prava, naročito određeni međunarodni ugovori u pogledu nekih

¹ Nacrt je uspešno urađen ali nije ni stavljen u zakonsku proceduru zbog odnosa dve zemlje članice SR Jugoslavije, odnosno zbog toga što je Crna Gora povukla svoju saglasnost da se KZ donese na nivou savezne države. Međutim, taj je nacrt poslužio kao osnov za izradu i donošenje krivičnih zakonika republika članica, prvo Crne Gore (2003. godine), pa onda i Srbije (2005. godine).

krivičnih dela. Prema njemu krivično zakonodavstvo jedne zemlje važi i za stranca koji prema stranoj državi ili prema strancu učini u inostranstvu krivično delo. Ovaj princip izražava međunarodnu solidarnost u suzbijanju kriminaliteta. On je naročito važan i ima svoje opravdanje u pogledu međunarodnih krivičnih dela jer bi se moglo tvrditi da sve zemlje imaju interes da ta dela budu suzbijana bez obzira ko ih je, gde i prema kome učinio. Dok je sam univerzalni princip kao takav nesporan, sporne su granice i dometi ovog principa.² Da li je opravdano da svaka zemlja predvidi da uvek može primeniti svoje pravo kada stranac u inostranstvu učini neko krivično delo na štetu stranca ili strane države? To bi kao negativnu posledicu, između ostalog, imalo i koliziju krivičnog zakonodavstva pojedinih zemalja što bi moglo da naruši i političke odnose tih zemalja tako da bi se težnje koje se nalaze u osnovi univerzalnog principa pretvorile u svoju suprotnost. Zato je uobičajeno da se kod predviđanja univerzalnog principa zahtevaju i neki dodatni uslovi za primenu sopstvenog prava. Najvažniji takav uslov jeste da se učinilac nalazi na teritoriji zemlje koja po ovom principu primenjuje svoje pravo (*forum deprehensionis*). Iako se univerzalni princip danas zasniva na nekim standardima prihvaćenim u savremenom krivičnom pravu, kao i u međunarodnom pravu, ipak je reč o odredbama domaćeg zakonodavca pa se može tvrditi da su odredbe kojima se u krivičnom zakoniku jedne zemlje regulišu univerzalni princip (kao i ostali principi prostornog važenja za dela učinjena u inostranstvu) ipak jednostrane koliziono norme koje ne predviđaju kada će se primeniti strano pravo, već samo određuju granice primene domaćeg prava kada su u pitanju krivična dela koja su povezana sa inostranstvom.³

Osim uobičajenog univerzalnog principa koji je ograničen određenim uslovima, a to je najčešće uslov da se stranac nalazi na teritoriji zemlje koja primenjuje svoje pravo, u novije vreme se javilo i mišljenje da za određena krivična dela (pre svega ona koja imaju karakter međunarodnih krivičnih dela) ne treba tražiti nikakve dopunske uslove koji ograničavaju primenu univerzalnog principa. Podržavaju se retki primeri nekih zemalja koje su proširile univerzalni princip ne zahtevajući za primenu svog prava nikakve dopunske uslove, pa ni to da se učinilac nalazi na teritoriji te države.⁴ U stvari, te zemlje

2 Strafgesetzbuch, LK, Großkommentar, 12. Auflage, Berlin, 2007, p. 441.

3 Lackner/Kühl, Strafgesetzbuch, Kommentar, München, 2011, p. 35.

4 Tako Cassese koji kao primer za supstituciju sudova zemalja koje su propustile da primene svoje pravo po teritorijalnom ili personalnom principu svojim nacionalnim sudovima navodi Belgiju, Španiju (u izvesnoj meri Nemačku), Izrael u slučaju Ajhman, kao i postupke za naknadu štete koji su se vodili pred sudovima SAD. On smatra da je trend potvrđivanja sopstvene nadležnosti za međunarodna krivična dela koja su učinjena u drugoj državi ubrzan osnivanjem tribunala za bivšu

na taj način izražavaju svoju težnju da budu supstitut međunarodnom krivičnom pravosuđu. Opravdanost ovakvih tendencija se dovodi u pitanje iz više razloga. Jedan od njih je neograničeno proširivanje represivne vlasti jedne države što vodi koliziji zakonodavstava pojedinih država i može stvoriti i političke probleme u njihovim odnosima. Takav neograničeni univerzalni princip nema ni veći praktični značaj jer podrazumeva suđenje u odsustvu koje mnoge zemlje ne dozvoljavaju, ili ga dozvoljavaju pod restriktivnim uslovima (ipak, moglo bi se dozvoliti preduzimanje pojedinih istražnih radnji, odnosno prikupljanje dokaza dok se ne obezbedi prisustvo okrivljenog).

1. Univerzalni princip prostornog važenja krivičnog zakonodavstva u krivičnom zakonodavstvu evropskih zemalja

Obe zemlje koje su poznavale neograničeni i bezuslovni univerzalni princip, a to su *Belgija*⁵ i *Španija*,⁶ odustale su od takvog rešenja u svom zakonodavstvu. Niz načelnih i praktičnih prepreka stoje na putu ostvarivanja ideje da države preuzmu ono što bi u stvari bio zadatak međunarodnog krivičnog suda. Ta

Jugoslaviju i Ruandu. Up. A. Cassese, International Criminal Law, Oxford, 2003, p. 7-8. Međutim, ovakav jedan trend, u stvari, danas više ne postoji. On je došao do izražaja devedesetih godina dvadesetog veka. Belgija je odustala od primene bezuslovnog univerzalnog principa 2003. godine jer se to rešenje u praksi pokazalo lošim. U Nemačkoj je univerzalni princip u odnosu na malobrojna krivična dela za koja je predviđen u KZ (§ 6) relativizovan procesnom odredbom (§153c) koja predviđa niz slučajeva u kojima tužilac nije u obavezi da goni, i koji u stvari predstavljaju dopunske uslove za univerzalni princip. Međutim, u Nemačkoj je neograničeni univerzalni princip ipak došao do izražaja u posebnom zakonu koji je usvojen 2002. godine (VStGB). Dalje, slučaj Ajhman je krajnje specifičan slučaj na osnovu kojeg se ne mogu donositi zaključci o trendovima u međunarodnom krivičnom pravu, a uz to se u njemu de facto radi o primeni realnog, a ne univerzalnog principa. Najzad, ni za sudove u SAD u postupcima za naknadu štete u kojima su usvajali tužbene zahteve protiv stranih državljana za neka međunarodna krivična dela (torturu i dr), teško se može tvrditi, kao što smatra Cassese, da su delovali u ime cele međunarodne zajednice izražavajući u svojim odlukama neke osnovne ljudske vrednosti. Osim toga što nije reč o krivičnom postupku, moglo bi se prigovoriti i to što ti sudovi u postupcima u kojima je tužena SAD, odnosno njeni državljani, za naknadu štete koja je prčinjena stranim državljanima u okviru vojnih i drugih nelegalnih akcija SAD, nisu donosili takve odluke.

5 Za Belgiju vid. T.V. Beken, G. Vermeulen, T. Ongena, Concurrent national and international criminal jurisdiction and the principle „ne bis in idem”, Revue internationale de droit penal, Vol. 73, 2002 (2004), p. 826-827.

6 U Španiji je posle dve reforme (2009. i 2014. godine) toliko sužena univerzalna jurisdikcija da se može tvrditi da od nje nije ostalo ništa. Povod za ovu reformu bio je diplomatski pritisak zemalja čijim je državljanima bilo suđeno u Španiji (SAD, Kina, Izrael). Vid. R. A. Alija Fernandez, The Reform of Universal Jurisdiction in Spain, From All to Nothing, ZIS 13/2014, p. 717-727.

ideja koja je devedesetih godina prošlog veka, makar u teoriji, bila dosta široko prihvaćena, danas je, iako ne sasvim napuštena, marginalizovana ali ipak prisutna.⁷

Ipak, i dalje postoje retke zemlje čije zakonodavstvo u odnosu na najteža međunarodna krivična dela jedva da postavljaju neke dodatne uslove za primenu univerzalnog principa. To je, pre svega, *Nemačka*. Kada su u pitanju određena međunarodna krivična dela, za primenu nemačkog prava prema strancu koji je u inostranstvu izvršio neko od tih krivičnih dela prema strancu ili stranoj državi ne zahtevaju se dopunski uslovi za primenu nemačkog krivičnog prava. Ta mogućnost je i ranije postojala (§ 6 nemačkog KZ), ali je ona donekle ograničena stavom sudske prakse prema kome je za primenu nemačkog krivičnog zakonodavstva potrebno da postoji neka tačka vezivanja za Nemačku i njene interese.⁸ Međutim, donošenjem posebnog Međunarodnog krivičnog zakonika 2002. godine (VStGB) predviđena je obavezna primena nemačkog krivičnog prava kada su u pitanju tri međunarodna krivična dela u užem smislu (genocid, zločin protiv čovečnosti i ratni zločini) i onda kada ne postoji nikakva veza sa Nemačkom.⁹ I u jednom i u drugom slučaju, tj. kako u pogledu § 6 nemačkog KZ,¹⁰ tako i u pogledu § 1 Međunarodnog krivičnog zakonika (VStGB), može se govoriti o varijanti univerzalnog principa čijom primenom se zasniva izvorna nadležnost nemačkog pravosuđa kao i primena nemačkog krivičnog zakonodavstva za određena međunarodna krivična dela i onda kada ih učini stranac u inostranstvu. Polazi se od toga da se tim krivičnim delima napadaju određena dobra koja su od interesa za celo čovečanstvo i za čiju zaštitu je zainteresovana čitava međunarodna zajednica.¹¹ Ipak je u oba slučaja, tj. ne

7 Izrazito kritički pristup u pogledu (neograničene) univerzalne jurisdikcije ima L. Reydams, *The Rise and Fall of Universal Jurisdiction*, Katholieke Universiteit Leuven, 2010, p. 1-28 zaključujući svoju raspravu rečima da rdave ideje nikada ne umiru, a univerzalna jurisdikcija je verovatno takva („Bad ideas never die and universal jurisdiction probably is one”), p. 29.

8 H. Frister, *Strafrecht, Allgemeiner Teil*, 7. Auflage, München, 2015, p. 69.

9 Vid. § 1 nemačkog Međunarodnog krivičnog zakonika (VStGB).

10 Hecker ukazuje na značaj tačke 9. paragrafa 6 koji je po njegovom mišljenju istinska tačka vezivanja za međunarodno krivično pravo. Reč je o generalnoj klauzuli kojom se predviđa primena nemačkog krivičnog prava uvek onda kada to proizlazi iz ratifikovanog međunarodnog ugovora koji obavezuje Nemačku da primeni svoje pravo. U tom slučaju nije potrebno utvrđivati nikakvu drugu tačku vezivanja konkretnog slučaja za Nemačku. Up. B. Hecker, *Europisches Strafrecht*, 3. Auflage, Berlin-Heidelberg, 2010, p. 45.

11 Do donošenja nemačkog Međunarodnog krivičnog zakonika odredbom § 6 nemačkog KZ bila su obuhvaćena i tri međunarodna krivična dela u užem smislu, pa je i za njih bilo potrebno utvrđivati povezanost Nemačke sa konkretnim slučajem. Tako, u slučaju Jorgić (Srbini iz BiH) koji je osuđen za genocid na kaznu doživotnog zatvora, nemački Savezni sud je uzeo da postoji ta povezanost jer je osim toga što je osuđen lišen slobode na aerodromu u Nemačkoj u kojoj je pre toga imao izvesno vreme i prijavljeno mesto boravka, a bio je i oženjen Nemicom, što je bilo dovoljno za

samo kada je u pitanju § 6 nemačkog KZ, već i § 1 nemačkog VStGB, procesnim odredbama (tužilac može da koristi načelo oportuniteta) donekle ublažena obaveznost primene materijalnopravnog rešenja na osnovu bezuslovnog univerzalnog principa.¹² Za razliku od tog principa koji nije supsidijarnog karaktera i za koji se koristi i naziv princip svetske prava („Weltrechtsprinzip”), nemačko krivično pravo poznaje i uslovni univerzalni princip kod kojeg se za primenu nemačkog prava zahtevaju uobičajeni uslovi, a to su da u inostranstvu stranac nije već osuđen ili oslobođen,¹³ a prema stavu sudske prakse, i da postoji veza sa Nemačkom, pre svega, da učinilac boravi na teritoriji Nemačke, a da nije izručen drugoj državi. Ova varijanta univerzalnog principa koji odavno postoji i u drugim zakonodavstvima, naziva se u nemačkom krivičnom pravu princip zamenjujućeg krivičnog pravosuđa („Prinzip der stellvertretenden Strafrechtspflege”) jer je za njega svojstveno da nemačko krivično pravosuđe stupa na mesto krivičnog pravosuđa druge zemlje koje nije moglo ili nije bilo voljno da primeni krivično pravo svoje zemlje i primenjuje svoje pravo. Za tim nema potrebe niti opravdanja onda kada je došlo do primene prava zemlje u kojoj je krivično delo učinjeno (ako je doneta osuđujuća ili oslobađajuća presuda, ili je došlo do zastarelosti, pomilovanja i sl).¹⁴

Među malobrojne zemlje koje proširuju domen primene univerzalnog principa spada i *Finska*. Kada su u pitanju određena međunarodna krivična dela (gde spadaju svakako i genocid, zločin protiv čovečnosti i ratni zločini) pri-

primenu nemačkog krivičnog prava na osnovu uslovnog univerzalnog principa kod kojeg nemačko pravosuđe preuzima ulogu pravosuđa druge zemlje, nemački Savezni sud je upravo hteo da primeni univerzalni princip koji znači izvornu nadležnost nemačkog pravosuđa i primenu nemačkog krivičnog prava, pa je tu povezanost video i u tome što je Nemačka, zajedno sa drugim zemljama po ovlašćenju UN učestvovala u „vojnim i humanitarnim merama” da bi se suprostavila „srpskim ekspanzionističkim težnjama” u cilju zaštite muslimanskog stanovništva „od progona i desetkovanja od strane Srbije”. Kao razlog za suđenje od strane nemačkog pravosuđa navedeno je i to što Tribunal za bivšu Jugoslaviju nije pokazao interes za preuzimanje krivičnog gonjenja. I ovaj slučaj pokazuje da je primena krivičnog zakonodavstva jedne zemlje na osnovu neograničenog univerzalnog principa, po pravilu, pod uticajem određenih političkih stavova, a zavisi i od političkih odnosa između zemalja. Naravno, bilo bi nezamislivo da se nemačkom državljaninu po istim kriterijumima sudi u BiH ili u tadašnjoj SR Jugoslaviji (čije je državljanstvo okrivljeni takođe imao). Up. presudu BGHSt 45, 64 od 30. aprila 1999. godine.

12 K. Ambos, *Internationales Strafrecht*, 2. Auflage, München, 2008, p. 56-57.

13 Taj uslov nije izričito propisan u nemačkom KZ. Međutim, on proizlazi iz same suštine te varijante univerzalnog principa što je u nemačkom zakonodavstvu našlo svoj izraz i u procesnoj odredbi o načelu oportuniteta krivičnog gonjenja prema kojoj se krivično gonjenje neće preduzeti ukoliko se proceni da kazna koju je izrekao inostrani sud nije značajno manja od one koju bi izrekao nemački sud (§ 153c stav 1, tačka 3. nemačkog ZKP).

14 H.-H. Jescheck, Th. Weigend, *Lehrbuch des Strafrechts, AT*, 5. Auflage, Berlin, 1996, p. 170-171.

meniće se finsko krivično pravo i za krivična dela učinjena u inostranstvu. Ukoliko se kažnjivost dela zasniva na međunarodnom ugovoru koji obavezuje Finsku ili na nekom drugom obavezujućem za Finsku međunarodnopravnom aktu, primeniće se finsko krivično pravo bez obzira na pravo zemlje u kojoj je delo učinjeno (član 7 finskog Krivičnog zakonika). Krivični postupak se, međutim, ne sme voditi ukoliko je već doneta pravosnažna presuda u državi u kojoj je delo učinjeno ili u nekoj drugoj državi zemlji članici EU kojom je učinilac oslobođen, proglašen krivim ali oslobođen od kazne, ili je kazna izdržana ili je njeno izdržavanje u toku ili je, pak, izvršenje kazne zasterelo (član 13. stav 1. KZ). Ova odredba finskog KZ se odnosi i na druge situacije kada je došlo do osude u inostranstvu ali, kada su u pitanju međunarodna krivična dela iz člana 7, i u tom slučaju se u Finskoj može pokrenuti krivični postupak za neko od tih dela ukoliko tako odluči glavni tužilac, a krivični postupak u inostranstvu nije vođen na zahtev finskih vlasti (član 13. stav 2. KZ).¹⁵

I Hrvatska u svom Kaznenom zakonu koji je stupio na snagu 1.1.2013. osim uobičajenog univerzalnog principa koji ima supsidijarni karakter (član 17), predviđa i univerzalni princip u odnosu na međunarodna krivična dela koji ima određene specifičnosti, tj. koji dozvoljava izvesno proširivanje primene domaćeg prava. Tako, iako je u načelu i za ta krivična dela isključena primena domaćeg prava ako je u inostranstvu ili pred Međunarodnim krivičnim sudom pokrenut postupak, ipak se krivično zakonodavstvo Hrvatske može primeniti u slučajevima kada se „ne može očekivati sprovođenje pravičnog postupka pred sudom države u kojoj je krivično delo učinjeno, sudom države čiji je učinilac državljanin ili drugim sudom koji je nadležan za suđenje” (član 18. stav 3). Takođe, ako je krivični postupak sproveden suprotno međunarodno priznatim standardima pravičnog suđenja, primeniće se hrvatsko krivično pravo uz prethodno odobrenje glavnog državnog tužioca.¹⁶ To znači da krivično zakonodavstvo Hrvatske dozvoljava primenu hrvatskog zakonodavstva i onda kada je neko osuđen (ili oslobođen) presudom inostranog suda. Međutim, i u tim slučajevima neophodno je da se učinilac nalazi na teritoriji Hrvatske.

Izuzimajući Hrvatsku, zemlje nastale na teritoriji bivše SFRJ preuzele su rešenje iz KZ SFRJ tako da se u tom pogledu ne razlikuju od KZ Srbije (vid. nap. 23). To je do izmena i dopuna iz 2011. godine važno i za KZ Slovenije koji je donet 2008. godine.¹⁷ Međutim, tada je postojeći član 13. dopunjen novim

15 The Criminal Code of Finland, 1889 (amendments up to 2008 included) Ministry of Justice, Unofficial translation.

16 Up. Š. Pavlović, Kazneni zakon, 3. izdanje, Rijeka, 2015, str. 36-39.

17 Up. Kazenski zakonik, Uradni list Republike Slovenije št. 55/2008, član 13. stav 2. i član 14. st. 2. i 3.

stavom koji glasi: „(3) Krivični zakonik Republike Slovenije važi takođe za svakog ko u inostranstvu učini neko drugo krivično delo koje se prema međunarodnim ugovorima ili prema opštim pravnim načelima koje priznaje međunarodna zajednica goni u svim državama bez obzira na to gde je učinjeno.”¹⁸ Time je pored postojećeg uslovnog univerzalnog principa uveden i univerzalni princip *stricto sensu*. Ali, i u tom slučaju važi načelo supsidijarnosti, tj. postojeći član 14. slovenačkog KZ važi i za novouvedeni stav 3. člana 13, tako da je i ova vrsta univerzalnog principa delimično uslovljena odsustvom primene stranog prava.

Izuzimajući vrlo retke zemlje koje poznaju rešenja koja izuzetno dozvoljavaju primenu domaćeg prava na stranca za delo učinjeno u inostranstvu i onda kada je stranac u inostranstvu osuđen, odnosno i onda kada učinjeno delo nije u vezi sa zemljom koja primenjuje svoje pravo, uobičajeno i skoro opšte prihvaćeno je rešenje koje podrazumeva da je univerzalni princip dvostruko ograničen. Prvo, ono je supsidijarnog karaktera. Domaće pravo za delo stranca učinjeno u inostranstvu primeniće se samo ako u inostranstvu nije došlo do primene krivičnog prava neke zemlje (zemlje čiji je državljanin učinilac, zemlje na čiju štetu je krivično delo učinjeno ili zemlja na čijoj teritoriji je krivično delo učinjeno). Drugo ograničenje kao tačku vezivanja za zemlju koja primenjuje svoje zakonodavstvo zahteva da se stranac nalazi na teritoriji zemlje koja primenjuje svoje pravo (obično se na to nadovezuje uslov da nije izručen drugoj zemlji). Kao tipično u tom pogledu može se kao primer navesti krivično zakonodavstvo Austrije. U § 65. stav 1. tačka 2. i stav 4. tač. 2. i 3. austrijskog KZ propisano je da će se primeniti austrijsko krivično zakonodavstvo i na stranca koji je krivično delo učinio u inostranstvu (pod uslovom dvostruke kažnjivosti) ako se nalazi na teritoriji Austrije, a nije izručen stranoj zemlji (ali iz drugih razloga, a ne zbog vrste ili prirode svog dela). Ukoliko je učinilac od strane suda pravosnažno osuđen ili je iz drugih razloga oslobođen krivičnog gonjenja, ili ukoliko je učinilac od strane inostranog suda pravosnažno osuđen i kaznu u potpunosti izdržao, ili je uslovno otpušten, ili je prema inostranom pravu nastupila zastarelost, neće se primeniti austrijsko krivično pravo, tj. otpada kažnjivost po tom pravu.¹⁹ I u Austriji je za ovaj ograničeni univerzalni princip uobičajen termin zamenjujuće krivično pravosuđe (zbog toga što domaće krivično pravosuđe stupa na mesto pravosuđa one zemlje koja je trebalo da primeni svoje krivično pravo), dok se o univerzalnom principu u užem smislu može govoriti samo u jednom slučaju, a to je kada pos-

18 Uradni list Republike Slovenije št. 91/2011, str. 11827.

19 Trafgesetzbuch - StGB vom 23. Inner 1974, Fassung vom 14.12.2014.

toji međunarodnopravna obaveza Austrije da sudi i za druga dela učinjena u inostranstvu i to bez obzira na zakon države u kojoj je delo učinjeno (§ 64. stav 1. tačka 6. austrijskog KZ).²⁰

Neke zemlje poznaju i rešenje koje donekle sužava primenu univerzalnog principa. Tako KZ Švajcarske iako sadrži uobičajena ograničenja univerzalnog principa u pogledu primene švajcarskog krivičnog prava za delo koje je učinjeno u inostranstvu, a učinilac nije švajcarski državljanin niti je delo učinjeno na štetu švajcarskog državljanina, a to su da se učinilac nalazi u Švajcarskoj te da je ekstradicija odbijena (iz razloga koji se ne tiče vrste učinjenog dela) i da nije došlo do primene stranog prava (supsidijarnost), ipak primenu švajcarskog prava i vođenje krivičnog postupka ograničava samo na slučajeve kada je učinjeno naročito teško krivično delo koje se od strane međunarodne pravne zajednice smatra kašnjenim (član 7. stav 2). No, osim ovog ograničavanja primene univerzalnog principa na najteža krivična dela švajcarsko krivično pravo predviđa i izvesno njegovo proširenje, a to je da će se na krivična dela učinjena u inostranstvu primeniti krivično pravo na učinioca koji se nalazi u Švajcarskoj a nije ekstradiran, ukoliko se Švajcarska međunarodnim ugovorom obavezala da krivično goni za takva dela (član 6 stav 1).²¹ I Italija spada u zemlje čije krivično zakonodavstvo univerzalni princip višestruko ograničava. Italijansko krivično pravo važi i za stranca koji je u inostranstvu na štetu stranca, strane države ili Evropske unije učinio krivično delo za koje se prema italijanskom krivičnom pravu može izreći kazna u trajanju od najmanje tri godine, stranac se nalazi na teritoriji Italije, a nije došlo do njegovog izručenja (član 10. italijanskog KZ). O pokretanju krivičnog postupka u tom slučaju odlučuje Ministar pravde, tj. postupak se pokreće na njegov zahtev. U vezi sa tim napravljen je jedan izuzetak od načela supsidijarnosti. Naime, ukoliko to zahteva Ministar pravde, može doći do ponovnog suđenja u Italiji iako je stranac u inostranstvu već osuđen (ta mogućnost nije predviđena samo za univerzalni princip već za sve slučajeve kada je krivično delo učinjeno u inostranstvu, pa i od strane domaćeg državljanina).²² Italijansko krivično pravo predviđa, dakle, čitavu seriju uslova za primenu italijanskog krivičnog prava ne samo u vezi sa univerzalnim principom nego i inače kada je krivično delo učinjeno u inostranstvu.²³

20 Vid. E. E. Fabrizio, Strafgesetzbuch, Kurzkommentar, 8. Auflage, Wien, 2002, pp. 225-235.

21 Schweizerisches Strafgesetzbuch vom 21. Dezember 1937 (Stand am 1. Juli 2013), Die Bundesversammlung der Schweizerischen Eidgenossenschaft.

22 Codice Penale 19/10/1930 n. 1398 (S.O. 26/10/1930 n. 251), Approvazione del testo definitivo del Codice penale, Aggiornato alla legge 1-10-2012 n. 172, Pubblicata nella Gazz. Uff. 8 ottobre 2012, n. 235 – in vigore dal 23 ottobre 2012.

23 Tako R. Garofoli, Manuale di diritto penale, Roma, 2009, p. 275.

Ipak, čini se da ono jednom odredbom proširuje univerzalni princip. Reč je o članu 7. italijanskog KZ u kome je predviđen primarni realni princip, tj. u kome se u prve četiri tačke govori o krivičnim delima učinjenim na štetu Italije kao države, ali se u poslednjoj tački (tačka 5) govori i o svakom drugom krivičnom delu za koje je posebnim odredbama zakona ili međunarodnog ugovora predviđena primena italijanskog krivičnog zakonodavstva.²⁴

2. Univerzalni princip u Krivičnom zakoniku Srbije

2.1. Uslovi za primenu univerzalnog principa u KZ Srbije

Krivični zakonik Srbije za primenu domaćeg krivičnog prava preko univerzalnog principa (da je stranac u inostranstvu učinio krivično delo prema strancu ili stranoj državi) zahteva da se stranac zatekne na teritoriji Srbije, a ne bude ekstradiran stranoj državi. Primena krivičnog zakonodavstva je supsidijarna, tj. do nje ne može doći ukoliko je stranac u inostranstvu pravosnažnom presudom osuđen i kaznu izdržao ili je oslobođen. Takođe, potrebno je da je delo kažnjivo i po zakonu zemlje u kojoj je učinjeno, kao i da je u pitanju krivično delo za koje se po zakonu te zemlje može izreći zatvor u trajanju od pet godina ili teža kazna.²⁵ U praksi se po pravilu vrši ekstradicija stranca ako su ispunjeni uslovi za nju, što uz brojne uslove za primenu univerzalnog principa, još više umanjuje njegov praktični značaj. Do primene krivičnog prava Srbije primenom univerzalnog principa dolazi u slučajevima kada nijedna država ne zahteva ekstradiciju stranca, ili je ekstradicija stranca odbijena. To ne umanjuje načelni značaj univerzalnog principa, jer on obezbeđuje da se prema učiniocu krivičnog

24 Cassese, mada oprezno, smatra da bi se ta odredba mogla tumačiti tako da bi se italijansko krivično pravo moglo primeniti i na učinioca koji se ne nalazi na italijanskoj teritoriji ukoliko je reč o krivičnom delu koje je predviđeno međunarodnom konvencijom koju je Italija ratifikovala i ukoliko je tim ugovorom predviđena nadležnost italijanskih sudova. Up. A. Cassese, op. cit., p. 287-288.

25 Potpuno isto rešenje u pogledu univerzalnog principa, tj. identično rešenje sadrži KZ Crne Gore (član 137. stav 2. i član 138. st. 3, 4. i 5.) koji je, inače, donet pre KZ Srbije (u decembru 2003. godine). Pri tome, ne bi se moglo reći da je Krivičnom zakoniku Srbije u tom pogledu kao model poslužio KZ Crne Gore, već to treba objasniti time da su oba krivična zakonika usvojila rešenje koje je postojalo u Krivičnom zakonu SFRJ. Iz istih razloga i KZ Makedonije sadrži isto takvo rešenje (član 119. stav 2. i član 120. st. 2, 3, 4. i 5). Verovatno je iz istog razloga to rešenje usvojeno i u Krivičnom zakonu Republike Srpske (član 122. i član 123. st. 2, 3. i 4). To rešenje, formulisano na nešto drugačiji način, sadrži i u KZ BiH (član 9. st. 4. i 5), ali je univerzalni princip proširen odredbom da se krivično zakonodavstvo BiH primenjuje i prema svakome ko u inostranstvu učini neko krivično delo koje je BiH obavezna da kažnjava prema normama međunarodnog prava, međunarodnih ili međudržavnih ugovora (član 9. stav 1. tačka c).

dela uvek može primeniti krivična sankcija. Naročito u slučaju kada je molba strane države za ekstradiciju odbijena, postoji potreba i opravdanje da se primeni naše krivično pravo. Štaviše, to se može posmatrati i kao obaveza države koja je odbila ekstradiciju, što je nekim međunarodnim ugovorima i izričito predviđeno (princip *aut dedere aut judicare*). Obavezu države da u slučaju odbijanja molbe strane države za ekstradiciju stranca sama sudi strancu, ne bi bilo moguće realizovati da nema univerzalnog principa koji omogućava u tom slučaju primenu domaćeg prava.

Kao što je rečeno, jedan od uslova za primenu univerzalnog principa jeste da se radi o krivičnom delu i prema stranom zakonu. U vezi sa tim postoji jedan izuzetak: ako je u pitanju delo koje se, u vreme kada je izvršeno, prema opštim pravnim načelima priznatim u međunarodnom pravu smatra krivičnim delom. U tom slučaju gonjenje se može preduzeti samo po odobrenju republičkog javnog tužioca (član 10. stav 3. KZ).

Univerzalni princip se ne primenjuje u slučaju lakših krivičnih dela. Dodatni uslov za primenu univerzalnog principa prema našem pravu jeste i da se radi o krivičnom delu za koje se prema zakonodavstvu zemlje u kojoj je delo učinjeno može izreći zatvor u trajanju od pet godina ili teža kazna. Prilikom odmeravanja kazne u skladu sa našim pravom postoji jedno ograničenje. Naime, sud ne može izreći težu kaznu od kazne koju predviđa krivično zakonodavstvo zemlje u kojoj je delo učinjeno.

Univerzalni princip je prema rešenju iz KZ, kao i u većini stranih zakonodavstava, supsidijarnog karaktera. Gonjenje se neće preduzeti u istim slučajevima kao i kod (aktivnog) personalnog principa i supsidijarnog realnog principa, tj. ovaj princip se primenjuje pod uslovima iz člana 10. st. 1. i 2. KZ (vid. dole odeljak 1.2).

2.2. Posebni uslovi za primenu univerzalnog principa u KZ Srbije

Odredbe KZ predviđaju posebne uslove pod kojima neće doći do primene univerzalnog principa (isti uslovi važe i za supsidijarni realni princip i personalni princip), ili drugačije rečeno, predviđa dalje posebne uslove pod kojima se može primeniti ovaj princip (član 10. st. 1. i 2). Pošto je reč o dodatnim uslovima, ove odredbe su u tesnoj vezi s primenom univerzalnog principa (takode i realnog i personalnog principa), tako da ih treba posmatrati kao celinu sa odredbama kojima su ovi principi regulisani. Njihov cilj je pre svega da se izbegne povreda principa ne bis in idem o kome, iako taj princip nema ono značenje koje ima u unutrašnjem pravu, treba voditi računa i u međunarodnom krivičnom pravu. Kada je krivično delo učinjeno u inostranstvu, daje se pred-

nost stranom krivičnom pravu. Primena stranog krivičnog prava (osim kod primarnog realnog principa) isključuje mogućnost primene krivičnog prava Srbije. Prema odredbama stava 1. član 10. KZ univerzalni princip (kao i personalni i supsidijarni realni princip) neće biti primenjen i krivično gonjenje se neće preduzeti u sledeća četiri slučaja:

- 1) ako je učinilac potpuno izdržao kaznu na koju je u inostranstvu osuđen;
- 2) ako je učinilac u inostranstvu pravnosnažnom presudom oslobođen ili mu je kazna zastarela ili oproštena;
- 3) ako je prema neuračunljivom učiniocu u inostranstvu izvršena odgovarajuća mera bezbednosti;
- 4) ako se za krivično delo po stranom zakonu goni po zahtevu oštećenog, a takav zahtev nije podnesen.

Polazi se od toga da u navedenim slučajevima nema razloga za primenu krivičnog zakonodavstva Srbije, tj. da je opravdano uvažiti primenu stranog krivičnog zakonodavstva. Tako, bilo bi i kriminalno-politički nepotrebno, a i nepravedno učinioca ponovo kažnjavati i pored toga što je u inostranstvu u potpunosti izdržao kaznu. Određeno opravdanje za primenu našeg prava i pored toga što je primenjeno strano pravo postoji samo kod teritorijalnog i primarnog realnog principa.

Za primenu univerzalnog principa (kao i personalnog i supsidijarnog realnog principa - čl. 8. i 9. KZ) potrebno je da bude ispunjen još jedan uslov, a to je da se za krivično delo kažnjava i po zakonu zemlje u kojoj je delo učinjeno (član 10. stav 2). Ukoliko se po zakonu zemlje u kojoj je delo učinjeno za to krivično delo ne kažnjava, gonjenje se može preduzeti samo po odobrenju republičkog tužioca. To znači da izuzetno, i onda kada neko ponašanje nije predviđeno kao krivično delo zakonodavstvom zemlje u kojoj je preduzeto, do primene krivičnog zakonodavstva Srbije može doći ukoliko je dato odobrenje nadležnog tužioca za preduzimanje krivičnog gonjenja.

KZ predviđa obavezno uračunavanje pritvora, svakog drugog lišenja slobode u vezi sa krivičnim delom, lišenja slobode u ekstradicionom postupku, kao i kazne koju je učinilac izdržao na osnovu presude inostranog ili međunarodnog krivičnog suda u kaznu koju izrekne domaći sud (član 11). Uračunavanje kazne izdržane po presudi stranog suda obavezno je kod primene svih principa: teritorijalnog, realnog, personalnog i univerzalnog. Ako je reč o primeni supsidijarnog realnog principa, personalnog i univerzalnog principa, uračunavanje kazne izdržane u inostranstvu dolazi u obzir samo ako je učinilac delimično izdržao kaznu, jer ako je izdržao u celini, do krivičnog gonjenja neće ni doći.

3. Univerzalni princip i Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u postupku protiv učinilaca ratnih zločina

Pitanje koje se može postaviti jeste da li navedeni dopunski uslovi i ograničenja važe i u odnosu na univerzalni princip koji posredno proizlazi iz odredbe člana 3. Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u postupku protiv učinilaca ratnih zločina (u daljem tekstu ZONDOPRZ). To pitanje se ne ograničava samo na to da li važe dopunski uslovi za primenu univerzalnog, personalnog i (supsidijarnog) realnog principa, već obuhvata i pitanje da li je potrebno da je ispunjen i centralni uslov koji KZ postavlja kod univerzalnog principa, a to je da se strani državljanin zatekao na teritoriji Srbije, a da nije izručen. U stvari, treba odgovoriti na pitanje da li se tim zakonom uopšte propisuje primena domaćeg krivičnog zakonodavstva ili je njegova materija ograničena na ono što mu je predmet regulisanja, a kako glasi i sam njegov naziv.

Ti dodatni, ograničavajući uslovi važe samo za univerzalni (kao i supsidijarni i personalni princip) princip koji je propisan odredbama KZ. To proizlazi kako iz jezičkog tumačenja tako i iz činjenice da su principi prostornog važenja krivičnog zakonodavstva isključivo regulisani Krivičnim zakonikom dok su predmet regulisanja ZONDOPRZ organizaciona i neka procesna pitanja u krivičnom postupku za ratne zločine. KZ se kod ovih dopunskih uslova izričito poziva na članove KZ kojima je regulisan univerzalni princip (kao i supsidijarni i personalni princip u KZ). Stav da je ZONDOPRZ u određenom smislu *lex specialis* te da bi stoga mogao da menja uslove predviđene u KZ u pogledu prostornog važenja krivičnog zakonodavstva nije prihvatljiv. Iako ZONDOPRZ polazi i od univerzalnog principa za međunarodna krivična dela *stricto sensu* ograničavajući se na područje bivše Jugoslavije,²⁶ on ne reguliše pitanje prostornog važenja krivičnog zakonodavstva, niti se pak određivanje nadležnosti za određena krivična dela „bez obzira na državljanstvo učinioca ili žrtve” može shvatiti kao proširivanje univerzalnog principa i derogiranje odredaba KZ.²⁷ Argument da i zakonodavstvo Nemačke koje osim onoga što je predviđeno u KZ, predviđa i (neograničeni) univerzalni princip u VStGB za međunarodna krivična dela u užem smislu (osim agresije) koji nije uslovljen

26 To je učinjeno po ugledu na Tribunal za bivšu Jugoslaviju koji bi u pogledu ovih slučajeva imao prednost prema svom Statutu, tj. Srbija bi na zahtev Tribunala morala da mu ustupi slučaj i onda ako je započela postupak, pa i onda kada bi se radilo o presuđenoj stvari.

27 Odredba člana 3. ZONDOPRZ glasi: Državni organi Republike Srbije određeni ovim zakonom nadležni su za vođenje postupka protiv učinilaca krivičnih dela iz člana 2 ovog zakona, koja su izvršena na teritoriji bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, bez obzira na državljanstvo učinioca ili žrtve.

odredbama KZ ili ZKP ne bi mogao ovde da se analogno primeni. Naime VStGB sadrži materijalno-pravne odredbe, a ne organizacione i procesne odredbe kao ZONDOPRZ. Osim toga, u § 2 tog zakonika propisano je da u odnosu na međunarodna krivična dela predviđena u njemu važe opšte odredbe nemačkog KZ, osim ako tim posebnim zakonikom nije drugačije regulisano. ZONDOPRZ propisuje nadležnost državnih organa Srbije, a uopšte ne ulazi u pitanje da li će se primenjivati krivično zakonodavstvo Srbije (što i ne bi moglo da bude predmet regulisanja ovog zakona). Samo posredno, i na prvi pogled, bez uzimanja u obzir odredaba KZ, moglo bi da se zaključi da ZONDOPRZ predviđa i neograničeni (apsolutni) univerzalni princip kada je u pitanju teritorija bivše Jugoslavije. Međutim, ta odredba ZONDOPRZ samo određuje nadležnost organa Srbije u onim slučajevima kada za to postoji osnov u materijalno-pravnim odredbama. Ona polazi od pretpostavke da su u tim slučajevima ispunjeni uslovi za primenu domaćeg prava. Tako, na primer, ne bi se ničim mogao braniti stav da su ti organi nadležni i onda kada se stranac nalazi u inostranstvu, a osuđen je (ili oslobođen) od strane inostranog suda, bez obzira što je krivično delo učinio na teritoriji bivše SFRJ.

Međutim, jedno drugo pitanje u vezi sa odredbom člana 3. ZONDOPRZ moglo bi da bude sporno. Prema njoj, državni organi Republike Srbije određeni tim zakonom nadležni su za vođenje postupka za krivična dela iz člana 2. tog zakona, koja su izvršena na teritoriji bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, *bez obzira na državljanstvo učinioca ili žrtve*. Ta formulacija je veoma široka. Naime, ako je državljanstvo učinioca i žrtve irelevantno, onda se to odnosi i na slučajeve kada je učinilac državljanin Srbije ili je žrtva državljanin Srbije. To znači da takva formulacija obuhvata kako realni i personalni princip, tako i univerzalni princip ali se nadležnost specijalizovanih organa ovde sužava samo na krivična dela učinjena na teritoriji bivše SFRJ. Takva odredba ima oslonac u KZ kada je u pitanju realni i personalni princip. To je slučaj i sa univerzalnim principom ukoliko su ispunjeni uslovi koje propisuje KZ. Između ostalog, kao što je već rečeno, to su i posebni uslovi koji ukazuju na supsidijarnost ovog principa. Štaviše, ta odredba obuhvata i teritorijalni princip, tj. i slučajeve u kojima je krivično delo učinjeno na teritoriji Srbije (jer, nema sumnje da je i teritorija Srbije deo teritorije bivše SFRJ). Ipak, ta odredba nije sasvim usaglašena sa materijalno-pravnim odredbama u KZ, odnosno sužava nadležnost specijalizovanih organa u odnosu na mogućnosti koje pruža KZ za primenu krivičnog prava Srbije. Prema odredbama KZ moglo bi se, pod određenim uslovima, primeniti krivično pravo Srbije na bilo kojeg stranca koji je krivično delo učinio u bilo kojoj drugoj zemlji osim Srbije (dakle ne samo na teritoriji bivše Jugoslavije), pa se postavlja pitanje da li su državni organi Srbije

određeni u ZONDOPRZ nadležni za vođenje postupka u takvim slučajevima. Na primer, ako ratni zločin izvrši stranac na teritoriji neke strane zemlje (ali ne na teritoriji bivše SFRJ), zatekne se na teritoriji Srbije a ne bude izručen. Prema odredbama KZ, u tom slučaju primenjuje se krivično pravo Srbije. Ali, ZONDOPRZ ne propisuje nadležnost specijalizovanih državnih organa Srbije u tom slučaju već tu nadležnost ograničava samo na krivična dela učinjena na teritoriji bivše SFRJ. To je slučaj i sa personalnim principom (pa i realnim) ako je krivično delo učinjeno na teritoriji neke strane države koja nije nastala na teritoriji bivše SFRJ. Da li bi u tom slučaju bili nadležni redovni, a ne državni organi specijalizovani za ratne zločine? Izvesno je da ZONDOPRZ ne bi mogao da suzi primenu krivičnog zakonodavstva Srbije samo na teritoriju bivše SFRJ onda kada su ispunjeni uslovi iz KZ Srbije. Dakle, nema sumnje da su državni organi nadležni i za primenu krivičnog prava Srbije i u postupku koji se vodi protiv stranca koji je u inostranstvu (na teritoriji bilo koje zemlje, a ne samo na teritoriji bivše SFRJ) na štetu strane države ili stranca izvršio neko krivično delo (u ovom slučaju i za krivična dela iz člana 2. ovog zakona), zatekao se na teritoriji Srbije, a nije izručen. Da li bi u tom slučaju postupali redovni ili posebni organi određeni tim zakonom ostaje sporno s obzirom na odredbu člana 3. tog zakona. Postoje argumenti koji idu u prilog stavu da bi u tom slučaju bili nadležni opšti a ne specijalizovani državni organi. Pored jezičkog tumačenja eksplicitne odredbe člana 3. ZONDOPRZ, tome u prilog ide i to što je i sam taj zakon donet zbog međunarodnih krivičnih dela učinjenih na teritoriji bivše Jugoslavije, što se on u praksi već specijalizovao samo za te slučajeve, što je za taj zakon kao model poslužio Tribunal za bivšu Jugoslaviju (ICTY), kao i to što su ti organi saradivali i saraduju sa tim tribunalom u pokretanju i vođenju postupka za krivična dela iz nadležnosti tog tribunala učinjenih na teritoriji bivše Jugoslavije. S druge strane, reč je o organima specijalizovanim za određenu oblast te nije logično da za genocid, ratne zločine i zločin protiv čovečnosti ne postupaju oni već organi opšte nadležnosti samo zbog toga što delo nije učinjeno na teritoriji bivše SFRJ.

4. Zaključak

Danas je univerzalni princip kod određivanja prostornog važenja krivičnog zakonodavstva opšte prihvaćen u stranom zakonodavstvu. Određene razlike postoje u pogledu uslova i domašaja primene tog principa. Dok su relativno retke zemlje koje za određena krivična dela ne predviđaju nikakve dodatne uslove za primenu domaćeg prava i na slučajeve kada stranac učini krivično delo u inostranstvu na štetu dobara stranca ili strane države, sve evropske zeml-

je dozvoljavaju, pod određenim uslovima, primenu domaćeg prava i u tom slučaju. Postoje razlike u pogledu ograničavanja važenja univerzalnog principa, ali najčešće se u zakonodavstvu drugih zemalja sreću dva ograničenja koja predviđa i KZ Srbije. To su uslov da se stranac zatekao na teritoriji te države (*forum deprehensionis*) i načelo supsidijarnosti, tj. da će se primeniti domaće pravo samo ako već nije primenjeno pravo neke druge države u tom slučaju. Krivični zakonik Srbije usvaja u ovom pogledu standardno i uobičajeno rešenje. ZONDOPRZ ne znači derogiranje odredaba KZ Srbije u tom pogledu, tj. on i ne može da reguliše jedno takvo pitanje koje je materijalnoprawnog karaktera. Samo na prvi pogled, i od strane onih koji nedovoljno poznaju krivično pravo, moglo bi da se zaključi da on ulazi u pitanje primene domaćeg prava te da omogućava primenu tog prava i na slučajeve kada je delo učinjeno van teritorije Srbije (ali na teritoriji bivše Jugoslavije) bez ikakvih dodatnih uslova. Reč je o zakonu koji, kako mu i sam naziv govori, reguliše određena organizaciona pitanja, a delimično i procesnopravna pitanja. Taj zakon ipak dovodi do jedne neodumice koja do sada nije uočena. Određivanjem da su specijalizovani državni organi nadležni za krivične postupke za određena međunarodna krivična dela učinjenih samo na teritoriji bivše SFRJ, on ostavlja otvorenim pitanjem koji su organi onda nadležni ako je delo učinjeno na teritoriji neke druge zemlje i to ne samo kada je učinilac stranac, već i onda kada je učinilac domaći državljanin.

S obzirom da je pitanje tumačenja odredbe člana 3. ZONDOPRZ dobilo i političke dimenzije u odnosima Srbije i Hrvatske (što se reperkutuje i na odnos Srbije sa EU i pitanjem pregovora o poglavlju XXIII), treba konstatovati da krivično pravo Hrvatske dozvoljava mogućnost da se sudi državljanima Srbije za određena međunarodna krivična dela i onda kada je u Srbiji postupak okončan pravosnažnom odlukom, tj. kada je učiniocu suđeno u Srbiji. Prema rešenju u Hrvatskoj moguće je da se preispituje odluka pravosudnog organa bilo koje zemlje pa i Srbije, te ako nadležni hrvatski organ oceni da je suđenje bilo sprovedeno suprotno međunarodno priznatim standardima o pravičnom suđenju može se ponovo suditi u Hrvatskoj i primeniti hrvatsko krivično zakonodavstvo (član 18. stav 6. hrvatskog KZ). U obrnutoj situaciji, tj. ako je u pitanju državljanin Hrvatske, a postoji pravosnažna odluka hrvatskog suda kojim je to lice pravosnažno osuđeno i u potpunosti izdržalo kaznu, ili je tom odlukom učinilac oslobođen ili mu je kazna zastarela ili oprostena, ne može se suditi u Srbiji i primeniti krivično pravo Srbije ni u slučaju da se učinilac nađe na teritoriji Srbije (član 10. stav 1. KZ Srbije).

U pogledu rešenja koja sadrži KZ Srbije reč je o standardnom i uobičajenom rešenju na koje se već duže vreme nailazi u stranom zakonodavstvu. Ako o čemu treba razmišljati prilikom eventualne izmene i dopune pos-

tojećih odredaba, to bi bilo izvesno proširivanje univerzalnog principa i na one slučajeve u kojima postoji međunarodnopravna obaveza Srbije da primeni svoje krivično pravo i na krivična dela učinjena u inostranstvu i onda kada nisu učinjena na njenu štetu ili ih nije učinio njen državljanin (kao što to npr. predviđa zakonodavstvo Švajcarske i Slovenije).

5. Literatura

- Alija Fernandez, R. A., The Reform of Universal Jurisdiction in Spain, From All to Nothing, ZIS 13/2014.
- Ambos, A., Internationales Strafrecht, 2. Auflage, München, 2008
- Beken, T. V., Vermeulen, G., Ongena, T., Concurrent national and international criminal jurisdiction and the principle „ne bis in idem”, Revue internationale de droit penal, Vol. 73, 2002 (2004).
- Cassese, A., International Criminal Law, Oxford, 2003.
- Fabrizy, E.E., Strafgesetzbuch, Kurzkommentar, 8. Auflage, Wien, 2002.
- Frister, H., Strafrecht, Allgemeiner Teil, 7. Auflage, München, 2015.
- Garofoli, R., Manuale di diritto penale, Roma, 2009.
- Hecker, B., Europisches Strafrecht, 3. Auflage, Berlin-Heidelberg, 2010.
- Jescheck, H.-H., Weigend, Th., Lehrbuch des Strafrechts, AT, 5. Auflage, Berlin, 1996.
- Lackner, K., Köhl, K., Strafgesetzbuch, Kommentar, 27. Auflage, München, 2011.
- Pavlović, Š., Kazneni zakon, 3. izdanje, Rijeka, 2015.
- Reydam, L., The Rise and Fall of Universal Jurisdiction, Katholieke Universiteit Leuven, 2010.
- Strafgesetzbuch, Leipziger Kommentar, Großkommentar, 12. Auflage, Berlin, 2007.

6. Zakonski tekstovi

- Codice Penale 19/10/1930 n. 1398 (S.O. 26/10/1930 n. 251), Approvazione del testo definitivo del Codice penale, Aggiornato alla legge 1-10-2012 n. 172, Pubblicata nella Gazz. Uff. 8 ottobre 2012, n. 235 – in vigore dal 23 ottobre 2012.
- Kazenski zakonik, Uradni list Republike Slovenije, št. 55/2008, 91/2011.
- Strafgesetzbuch - StGB vom 23. Jänner 1974, Fassung vom 14.12.2014.
- Schweizerisches Strafgesetzbuch vom 21. Dezember 1937 (Stand am 1. Juli 2013), Die Bundesversammlung der Schweizerischen Eidgenossenschaft.

- The Criminal Code of Finland, 1889 (amendments up to 2008 included) Ministry of Justice, Unofficial translation.
- Völkerstrafgesetzbuch vom 26. Juni 2002 (BGBl. I S. 2254).
- Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u postupku za ratne zločine („Službeni glasnik RS“, br. 67 od 1. jula 2003, 135/04, 61/05, 101 od 6/07, 104/09, 101/11 - dr. zakon, 6/15).

Zoran Stojanović
Faculty of Law University of Belgrade

THE UNIVERSALITY PRINCIPLE OF APPLICABILITY OF CRIMINAL LEGISLATION The Comparative Analyses

Abstract. Universal principle of the territorial validity of the criminal law is commonly accepted in the legislation of the European countries. There are certain differences regarding the conditions and reaches of the application of this principle. While there are some countries that don't have any additional conditions for application of domestic law with regards to certain criminal offences and cases in which a foreign citizen commits a crime abroad to the detriment of citizens of another country or a foreign country itself, more or less all the European countries allow, under certain conditions, application of domestic law in this case as well. There are differences regarding the limitation of validity of the universal principle, but in most cases legislation of other countries have the two limitations which are also present in the Criminal Code of the Republic of Serbia. These are the condition that the foreign citizen was in the state at the time (forum deprehensionis) and the principle of subsidiarity, i.e. that the domestic law will be applied only if legislation of another country was not applied already. The Criminal Code of the Republic of Serbia takes a standard and common solution in this matter. The Law on Organisation and Jurisdiction of Government Authorities in Prosecuting Perpetrators of War Crimes does not mean derogation of the regulations of the Criminal Code of the Republic of Serbia, i.e. it is not able to regulate an issue that concerns substantive law. It is a legislation which regulates certain organisational matters and, partially, procedural law matters, as the name suggests

Keywords: universal principle, territorial validity of the criminal law, international criminal offence, subsidiarity of the application of domestic law.